

Turkish Studies

Comperative Religious Studies

Volume 13/25, Fall 2018, p. 319-334

DOI: 10.7827/TurkishStudies.14369

ISSN: 1308-2140

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: Kasım 2018

✓ Accepted/Kabul: Aralık 2018

✍ Referees/Hakemler: Doç. Dr. Veysel ÖZDEMİR - Dr. Öğr. Üyesi Erdoğan KÖYÇÜ

This article was checked by iThenticate.

İDEOLOJİNİN HADİS RİVAYETLERİNE YANSIMASI İMÂMİYYE Şİ‘ASI’NDA LANETLİ MESCİTLER ÖRNEĞİ

Yusuf OKTAN*

ÖZET

Mescit, İslam’ın en önemli şiarlarından olup, İslami bir nişan olarak dünyanın birçok yerinde, Allah’a ibadet maksadıyla ilk imar edilen kabenin küçük şubesidir. Kur’an’daki ayetler ve Hz. Peygamber’in uygulamaları, mescitlerin Allah katında ve Peygamber’i (s.a.v) nazarında ne derece ehemmiyete sahip olduğunu göstermektedir. Her ne kadar kullanım alanı günümüzde azalsa da, İslam’ın ilk yıllarında mescitler ibadet mahalli olmasının yanı sıra, eğitim-öğretim faaliyetlerinin yapıldığı, siyasi kararların alındığı, hukûkî meselelerin çözüldüğü, toplayıcı ve birleştirici yerler olarak toplumda önemli bir yere sahipti. Mescitlerin bu derece bireysel-toplumsal öneme hâiz olmaları ve etki alanlarının genişliği, bazı mezheplerin rivayetlerine yansımış, şahıslar, muhâlifleri tarafından inşa edilen mescitleri, mimarlarının kendi siyâsî söylemlerini yaydığı ve toplumda ikilem çıkardıkları gerekçesiyle dışlamış ve taraftarlarını bu mescitlerden uzaklaştırmışlardır. İmâmi kaynaklarında, -İmâmiyye Şi‘ası’nda ilk imâm kabul edilen- Hz. Ali tarafından, Eş‘as b. Kays el-Kindî, Cerîr b. Abdullah, Simâk b. Mahreme, Şebs b. Rebî’ ve Teym oğullarının Kûfe’de inşa ettikleri beş mescitte ibadet nehyedilmiş ve bu mescitler kendi kaynaklarında “lanetli mescitler” olarak şöhret bulmuştur. Her ne kadar bu şahıslar arasında sahâbî olan ve Hz. Ali’ye de muhârebelerde yardımda bulunup hatta Hz. Peygamberin (s.a.s.) iltifatına mazhar olanlar olsa da genelde imâmın bazı kararlarına muhâlif davranışlarda bulunmaları, özelde ise; İmâmî akideden olmamaları sebebiyle Şi‘î İmâmî rivayetlerde haklarında cerh vârid olmuştur.

Anahtar Kelimeler: İmâmiyye, Mescid, Lanet, İdeoloji, Rivayet

* Doktora Öğrencisi, Malezya Uluslararası İslam Üniversitesi, Kur’an ve Sünnet Bölümü, E-posta: oktanyusuf@gmail.com

**REFLECTION OF IDEOLOGIES ON PROPHETIC NARRATIONS
THE EXAMPLE OF CURSED MOSQUES IN IMAMIYYAH
SHI'AH**

ABSTRACT

A masjid is one of the most important signs of Islam and is a small branch of the Kaabah, the first place for worship ever built, as an Islamic sign. The Quranic verses and the practices of the Prophet show us the elevated degree of importance of mosques in the sight of Allah and His Messenger (p.b.u.h). Even though its area of use has nowadays decreased, besides being the place of worship in early years of Islam, mosques had an important place in society as they were the venues where training and education would take place, political decisions were adopted, judicial matters were solved out and furthermore they used to serve as the places where people would come together and be united. The high significance of mosques on individual and social basis and their wide area of influence had reflections on the narrations of Islamic sects (*madhhab*). A sect isolated the mosques that were built by its oppositions on the grounds that the architects of those mosques disseminated their political views and they caused dualism in society, and that particular sect expelled the followers of those sects from these mosques. According to imâmiyyah sources, worshipping was banned by Ali -who is regarded as the first imâm in imâmiyyah shi'ah- in the five mosques that were built in Kufa by Ash'as bin Qays al-Kindi, Jarir bin Abdullah, Sammak bin Mahramah, Shabs bin Rabi' and Bani Taym, and these mosques gained reputation in imâmiyyah sources as "the cursed mosques". Although some of these people were companions of the Prophet or helped Ali in his wars or even received compliment from Prophet Muhammad (p.b.u.h) disaffirmation is found in Imâmiyyah Shi'ah narrations about them. This is because, in general, they displayed some acts against the imâm, and, in particular, they were not from imâmiyyah sect.

STRUCTURED ABSTRACT

The Prophet (p.b.u.h.) who was the envoy of God between the unworldly and worldly universe was tasked with conveying and explaining the Holy Koran. These duties given to him required the innocence of the Prophet (p.b.u.h.) and this way, his words, deeds and lessons became the second source in Islam after the Holy Koran.

The Twelve Imam Shia which began to take shape in the Hijri IV. century, did not spare this authority only to the Prophet (p.b.u.h.), and due to their belief in the imamet authority outside the prophethood authority, Shiite Imamiyye hadith resources were opened to the Shiite Imams who were also considered innocent like the Prophet (p.b.u.h.).

When the sources are examined, the Imamet authority which is not very different from prophethood made it mandatory to study the relationship between individuals and imams just like the relationship between the Prophet (p.b.u.h.) and the individuals has been studied in the Sunni belief system.

The first imam movement played an important role in shaping the Twelve Imam Shia, also known as Imâmiyye Shia, which is common in Iran. After the death of His Holiness Ali, some Shia sects emerged and among those were the Twelve Imam Shia that continued imamet from Hasan el-Askeri who was believed to be the 11th imam and descend from His Holiness Ali's family. They believed that after his death, he left a son named Muhammed whose birth was secret and who was the chosen prophet of Allah in the world.

According to this understanding, all of the imams are far from any error and sin, because imam is the protector of the sharia, if not innocent, he could not be sure of himself. Furthermore, imam is perfect from birth to death; he could not be associated with any lack of information or deficiency. Thus, people have no involvement in the selection of imams; the selection belongs to Allah only.

According to a narrative from the fifth imam Muhammad ibn Ali al-Bakır, four masjids were renovated in Kufe after the death of His Holiness Hussein. These were Eş'as b. Kays, Cerîr b. Abdullah, Simâk b. Mahreme and Şebes b. Rebi's masjids. Then, Câfer-iSâdık who was the sixth imam of Imâmiyye Shia said that His Holiness Ali refused to pray in these five masjids in Kufe and besides the four masjids above, these masjids belonged to Teym family, and thus praying in these masjids became abominable for the followers of the Imâmiyye Shia.

The books of Imamiyye Shia mentions of Eş'as b. Kays as committing apostasy after the death of the Prophet (p.b.u.h.), he had one eye blind, he was from His Holiness Ali's congregation and later became a cursed kharijite.

What is not mentioned in the Sunni sources, but mentioned extensively in Imami sources is that Eş'as b. Kays's Masjid was built after he moved and settled in Kufe and built a house there. Eş'as b. Kays had built a tall minaret in his house in Kufe. When Khalifa His Holiness Ali's muezzins' voice was heard in Kufe mosques, Eş'as went on top of the masjid he built and announced "we are good, but you are a liar and witch" pointing to His Holiness Ali. When His Holiness Ali walked in front of Eş'as's masjid, Eş'as turned away from him, and His Holiness Ali said "What a shame Eş'as! You deserve the fire necklace that Allah has promised." And then when His Holiness Ali was asked about this, he explained by saying "When death comes to Eş'as, there will be a fire necklace coming down to burn him and he will be buried like coal black."

Concerning Cerîr b. Abdullah however, the Imami sources show him as a supporter of His Holiness Ali initially. According to later Sunni sources Cerîr b. Abdullah promoted impartiality between His Holiness Ali and Muaviye, but he is known in Shiite sources as getting away from His Holiness Ali and moving to the opposite side. It is well known that His Holiness Ali brought down Cerîr b. Abdullah's house in Kufe after he joined with Muaviye. In Imami sources the reason for bringing down the house is presented as his rancor for His Holiness Ali. Cerîr b. Abdullah's "cursed masjid" that we are referring to could be his house. Because the masjid he built is presented as a result of his rancor for His Holiness Ali in Imami sources.

Regarding to Simāk b. Mahreme in Imami sources, his opposition to His Holiness Ali becomes prominent. In fact, Simāk b. Mahreme left His Holiness Ali with hundred men from Esed's family. When His Holiness came to Muaviye in Raqqa from Kufe with all his followers about His Holiness Osman, they closed their doors and windows and stayed in their homes. That day, Simāk b. Mahreme who was under the command of Muaviye was leading these people. Although there is no detailed information about the masjid in Sunni sources, Imami sources present that Simāk b. Mahreme built the masjid when he was in Kufe before coming to Raqqa. This masjid is defined as "Mescidu's-Simāk, one of the four masjids built to rejoice for the loss of His Holiness Hussein."

Şebes b. Reb'î initially stood with His Holiness Osman and Ali and helped them both, but later he stood against His Holiness Ali and did not recognize him in the arbitrage incident. Although later on he was among the kharijite, he eventually repented. In Imami sources, however, Şebes b. Reb'î's opposition to His Holiness Ali is brought forward. When His Holiness Ali and Muaviye separated from each other in Siffin, envoys fell into disagreement for the hope of peace between them. Then His Holiness Ali sent a group including Şebes b. Reb'î to His Holiness Muaviye. Then when His Holiness Ali wanted to go to Nehrevan, some people asked for permission to stay back and later His holiness Ali decried some people for choosing a lizard as imam. Şebes b. Reb'î was among those people.

Teym family is His Holiness Ebubekir's tribe who became the first khalifa after the Prophet (p.b.u.h.). His Holiness Ebubekir's daughter Esma was married with Zübeyr b. Avvâm and his other daughter Ümmü Külsüm was married with Talha b. Ubeydullah from Teym family. These two companions were with Her Holiness Ayşe against His Holiness Ali in Cemal incident.

His Holiness Ali's parting from being khalifa due to Imamet position presented itself in the Shia narratives; in fact the Prophet (p.b.u.h.) narrated who would become khalifa after him and how his community would fare. The Prophet (p.b.u.h.) one day stays up all night sad and feeling down, His Holiness Ali asks him the reason and he replies, "How can I not be sad? I saw in my dream that Teym family, Adi family and Ümeyye family was on top of this pulpit trying to stray people away from Islam. When I asked Allah whether this was during my life or after, Allah replied, 'after your death.'" Related to this narrative, in a narrative in Süleym b. Kays' book which holds an important place in Imamiyye hadith sources, the Prophet (p.b.u.h.) saw twelve people from Kureysh in his dream, all of them were apostles trying to stray people away from the right path. After saying that these people would take his community to hell, the Prophet (p.b.u.h.) said that two of them were from a tribe in Kureysh and all the sins and punishment of his community would be on these people. He then said that the rest, ten people were from the Ümeyye family. Looking at the caliphate ordering after the Prophet (p.b.u.h.), it is a fact that His Holiness Ebubekir is from Teym family and His Holiness Ömer is from 'Adi family and the ten khalifas after them are from Ümeyye family. According to Muhammed el-Zencânî, the researcher of the book, these two people are clearly His Holiness Ebubekir and Ömer.

We can see the Teym family masjid which is considered as one of the cursed masjids in a narrative coming from Cafer-i Sâdık; after counting the masjids that were forbidden from prayer, looking at their masjid His Holiness Ali said “This is Teym’s place.” Cafer-i Sâdık explained this situation as “They did not pray with His Holiness Ali due to their animosity and rancor for him, Allah damn them.”

Consequently, Imamiyye Shia put caliphate and imamet issues at the center of their belief system, and the narratives in their sources and their approaches to these narratives revolved around this belief system. Having risen up their imams to the level of the Prophet (p.b.u.h.) and considering them innocent gave their deeds and words holiness. According to imami sources, the people who built the cursed masjids differ in Sunni and Shiite sources. While Sunni sources tried to make these people known by taking Islam at the center due to their position as followers of the Prophet (p.b.u.h.), Imami sources, Shia imami books foremost, presented these people as opposers of the first imam His Holiness Ali by putting Imami Shiite at the center and mentioning their condition in the imamet creed.

Keywords: İmâmiyyah, Masjid, Cursing, İdeology, Narration

GİRİŞ

H. Peygamber (s.a.s.) gaybî âlem ile şehâdet âlemi arasında Allah’ın bir elçisi olması hasebiyle kendisine Kur’ân-ı Kerîm’i teblîğ ve tebyîn vazifesi verilmiştir. Kendisine verilen bu vazifeler nübüvvet makamında ki H. Peygamber’in (s.a.s.) ma’sûmiyetini gerektirmiş ve böylece H. Peygamber (s.a.s.) vahiy sahasında hata yapmaktan korunmuştur. Söz, fiil ve takrîrleri İslâm’da, Kur’ân’dan sonra ikinci kaynak olarak yerini almış ve ashâbî tarafından sonraki nesillere aktararak günümüze kadar gelmiştir. Sünnî İslâm anlayışının peygamber telakkisi olarak ifade edebileceğimiz bu ifadeler H. Peygamber’in (s.a.s.) dini sahada tek otorite olmasını zorunlu kılmıştır.

H. IV. asırda şekillenmeye başlayan on iki imâm Şî‘ası bu otoriteyi sadece H. Peygambere hasretmeyerek, peygamberlerin bulunduğu nübüvvet makamından ayrı olarak imâmet makamına inanmalarıyla, dindeki karizmatik lider sayısını artırmış ve sonuçta H. Muhammed (s.a.s.), H. Fatma ve on iki imâmla birlikte toplamda on dört ma’sûmun bulunduğu bir inanç sistemi ortaya çıkmıştır. Böylece İmâmiyye Şî‘ası hadis kaynakları, vahye tek muhatap olan H. Peygamberle birlikte masum addedilen imâmlara da açılmış hatta çoğunluk onların sözleri olmuştur.¹ Çünkü bu anlayışa göre, ma’sûmlar arasında sözün kime dayandığı noktasında bir fark olmayıp, imâmlardan herhangi birinin sözü babasının, babasının sözü dedesinin ve nihâyetinde H. Peygamber’in ve son olarak bu söz Allah’ındır (Kuleynî, 1407: I/53).

Kaynaklar tetkik edildiğinde nübüvvet makamından pek farkı bulunmayan (Kuleynî, 1407: I/175) imâmet makamı, nasıl ki Sünnî inanç sisteminde kişilerin H. Peygamber (s.a.s.) ile olan ilişkileri irdelenmişse, İmâmî inanç sisteminde de şahısların imâmlarla olan ilişkilerini irdelemeyi zorunlu hale getirmiştir.

Kişinin, H. Peygamber’in (s.a.s.) ashâbından olması ya da peygamber tarafından kendisine iltifat edilip övülmesi hatta ve hatta Allah’ın kişiden razı olması artık bir anlam ifade etmemekte, şahısların mü’min olması ma’sûm on iki imâma ne derece inandıkları ile değerlendirilmektedir. Bu

¹ İmamî hadis kaynaklarında önemli bir yeri olan ve sonraki kaynaklarında kendisinden rivayette bulunduğu el-Kuleynî’nin el-Kâfi’sinin usûl bölümünde yapılan bir çalışmaya göre, İmâmiyye Şî‘ası’nda altıncı imâm kabul edilen Cafer-i Sâdık’tan gelen rivayet sayısı 2317 olup ve bu sayı rivayetlerin yaklaşık % 60’ını oluştururken, H. Peygamber’e dayanan rivayetlerin sayısı yalnızca 25’tir. İmamlardan gelen rivayet sayısı ve karşılaştırma için bk. (ed-Debbûs, 2014: ss. 109-119).

anlayışın tabii bir sonucu olarak imâmlardan herhangi birine muhâlefet etmek, emrini yerine getirmemek ve siyâsî ihtilaflar neticesinde imâmın yanında olmamak ya da muhâlif tarafa geçmek, kişiyi bu inanç sistemi dışına itmektedir.

Dinî, siyâsî ve toplumsal bir ideoloji oluşturan bu inanç sistemi, makalemize konu olan “lanetli mescitler” meselesinin anlaşılması açısından önem arz ettiğinden, makalemizde on iki imâm Şî‘a’sı’nın şekillenmesi ve imâmet akidesine değinmemizi zorunlu kılmıştır.

A. ON İKİ İMÂM Şİ‘A’SI VE İMÂMET AKİDESİ

1. On İki İmâm Şî‘a’sı

İmâmiyye Şî‘a’sı olarak da bilinen ve İran’da yaygın olan On İki İmâm Şî‘ası’nın şekillenmesinde ilk imâmi hareketler önemli bir rol oynamıştır. Hz. Ali’nin vefatından sonra bazı şî‘i fırkalar ortaya çıkarak, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) imâmeti Hz. Ali’ye ya da Hz. Ali’nin, imâmeti oğullarına verdiğini iddia etmişlerdir. Bunlardan ilki diyebileceğimiz Keysâniyye fırkası imâmetin, Hz. Ali tarafından, oğlu Muhammed b. Hanefiyye’ye (ö. 81/700) verildiğini savunurken (Eş‘arî, 1980: I/18), Muğîre b. Saîd’in (ö. 119/737) taraftarları imâmetin Hz. Peygamber tarafından Hz. Ali’ye verildiğine, sonrasında Hz. Hüseyin’e ve nihâyetinde Hz. Hüseyin’in oğlu Ali’ye geçtiğine inanmışlardır (Eş‘arî, 1980: I/22; Nevbahtî, 1433: s. 104; Şehristânî, 1404: I/172).

Şî‘i fırkalar arasında ilk mehdilik izlerini de görebileceğimiz Navûsiyye fırkası ise imâmeti Hz. Ali’den, yine neslinden olan Cafer b. Muhammed’e (ö. 148/700) kadar götürerek, ölümünden sonra onun ölmediği ve ölemeyeceği söyleyişle, onun mehdî olduğuna inanmıştır (Eş‘arî, 1980: I/25). Daha sonradan yaklaşık yirmi dört fırkaya ayrılacak bu Şî‘i gruplar, kendi içlerinde imâmetin kendisinde son bulunduğu kişi hakkında ihtilâfa düşseler de, etrafında toplandıkları görüş Hz. Peygamber’in (s.a.s.), Hz. Ali’yi nasla hilâfete tayin ettiği, Hz. Ali’nin imâm olduğu, imâmete ancak ve ancak nasla tayin edileceği ve imâmın dinî işlerde hata yapmayacağı görüşü etrafında birleşmekteydiler (Eş‘arî, 1980: I/16).

Ebû Abdullah Cafer b. Muhammed’in –İmâmiyye Şî‘ası’nın 6. imâmı- ölümünden sonra taraftarları Muhammed, İshak, Abdullah, Mûsa, İsmail ve Ali isimli altı oğlundan altı kola ayrıldı. İmâmetin Cafer-i Sâdık’tan oğlu İsmail’e geçtiğini savunanlar İsmâ‘iliyye adını alırken (Şehristânî, 1404: I/161), Ca‘fer-i Sâdık’ın diğer bir oğlu olan Muhammed’e geçtiğini iddia edenler, İsmail b. Cafer’in kölesi mübarek isimli reislerine nispeten Mübareke (Kummî, 1360: s. 81; Nevbahtî, 1433: s. 114) adını aldılar. Bu fırkalardan Mûsa b. Cafer’in (ö. 183/799) imâmetine tabi olanlar, Musa’nın ölümünden sonra beş fırkaya ayrıldı (Kummî, 1360: s. 88; Nevbahtî, 1433: s. 128). Bu fırkalar arasından Ali b. Musa b. Cafer’in (ö. 202/817) imâmetine tâbi olup, daha sonra imâmeti sırasıyla oğlu Muhammed b. Ali (ö. 220/835) sonrasında Ali b. Muhammed el-Hâdi (ö. 254/868) ve daha sonra on birinci imâm Hasan el-Askerî’den (ö. 260/873) devam ettirip, ölümünde geride Muhammed adında, doğumu gizli olan bir erkek çocuk bıraktığına ve bu çocuğun Allah’ın yeryüzünde ki seçilmiş imâmı olduğuna iman edip, Allah tarafından ortaya çıkarılıncaya kadar gaybete girdiğine inanlar, on iki imâm Şî‘ası olarak tarih sahnesindeki yerini almışlardır (Kummî, 1360: s. 102; Nevbahtî, 1433: s. 166). Eş‘arî ve Şî‘i tarihçi Mesûdî, onları, Musa b. Cafer’in ölümüne kesin olarak inanıp, imâmeti onların sulbünden devam ettirdikleri için “Kat’iyye”olarak isimlendirmiştir. Ayrıca Eş‘arî de bu fırkayı kendi döneminde “Cumhûru’s-Şî‘a” olarak da nitelemiştir (Eş‘arî, 1980: I/18; Mesûdî, 2005: IV/160). Her ne kadar bu fırka günümüze kadar gelmiş olsa da silsilede ki her imâmdan sonra imâmetin imâmın farklı oğullarına geçtiğini savunan, ya da bir önceki imâmın ölmediğine, geri geleceğine inanan gruplar olmuştur (Kummî, 1360: ss. 88-106; Nevbahtî, 1433: ss. 128-166). Öyle ki bu bölünmeler -doğumuna inanılan- on ikinci imâm Muhammed b. Hasan’da son bulmayarak, Şî‘a’nın, on birinci

imâmı Hasan el-Askerî'den sonra on beş kola ayrılmasına sebep olmuştur (Kummî, 1360: s. 102; Nevbahtî, 1433: s. 151).²

Hemen ifade etmeliyiz ki bu fırkadaki imâmların sayısını on iki ile hasredilmesini Şî'i tarihçi Mesûdî (ö. 345/956) ilk ifade edenlerden olup (Kohlberg, 2000: s. 352), bunu da İmâmiyye hadis kaynaklarından olan Süleym b.Kays'ın (ö. 76/695) kitabında ki, Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye söylemiş olduğu "sen ve on iki oğlun gerçek imâmlarsınız." (Mes'ûdî, ty: s. 198) rivayetine dayandırmıştır.³ Sünnî tarihçilerden ise Abdulkadir el-Bağdadî (ö. 429/1037) bu fırkayı tanıtırken "onlara, "beklenen imâm, nesebi Ali b. Musa'dan, Ali b. Ebû Talib'e dayanan on ikinci imâmdır", demelerinden dolayı on ikiler de denir." (Bağdadî, 1977: s. 47) ifadelerini kullanmıştır. On iki sayısının Şî'i tarihçiler nezdinde dahi on birinci imâm Hasan el-Askerî'nin h. 260 yılında ölümü ve doğduğuna inanılan on ikinci imâmın gaybete girmesinden yaklaşık yüz yıl sonra zikredilmesi bu fırkanın h. 4 yüzyılda oluştuğunu göstermesinin yanı sıra on ikinci imâmın varlığı noktasında ki mevcut olan şüpheleri de bir hayli artırmıştır.

2. İmâmet akîdesi

Makalenin ana temasını oluşturan "lanetli mescitler" konusu, imâmet akîdesi ile doğrudan bağlantılıdır. Zira, İmâmiyye Şî'ası'nda ki imâmet anlayışı, Ehl-i Sünnet'ten bazı alimlerin görüş bildirdiği gibi dünya siyâseti ve dinin korunmasında peygamberlik makamının halefi olmak (Mâverdî, t.y: s. 10) ya da müslümanların tümünün tâbi olması gereken, şer'i kuralları tatbik edip, ümmeti koruyacak herhangi birinin Hz. Peygamberin makamına nâib olması (Âmidî, 1424: V/121; 'Îcî, 1997: III/578) şeklinde tanımlanan, insanlar tarafından seçilen bir halife değildir. Bu akide de imâm, Allah tarafından nas ve Hz. Peygamber'in tayiniyle seçilen, ilki Hz. Ali sonrasında Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin olup, onun soyundan gelen dokuz imâmdır ve sonuncusu gaybette olan Muhammed b. Hasan'dır (Müfid, 1412b: ss. 41-42).

Bu anlayışa göre imâmların hepsi herhangi bir hata ve günahattan beridirler (Sadûk, 1413a: s. 96). Çünkü imâm şeriâtın koruyucusudur, eğer masum olmasa kendisinden emin olunamazdı. Bununla birlikte imâm, doğumundan ölümüne kadar kusursuzdur, hiçbir durumda eksiklik ve bilgisizlikle nitelendirilemez (Müfid, 1413a: s. 129; Meclisî, 1403: XXV/350). Böylece, imâmların seçiminde insanların herhangi bir dahli bulunmayıp, seçim Allah üzerine hikmetinin bir gereği olarak vaciptir (Kâzımî, 1413: s. 42).

İmâmet inancı İmâmiyye Şî'ası'nda, Ehl-i Sünnet'in kabul ettiği gibi, dinin furû'ndan olmayıp, İslam'ın, üzerine bina edildiği beş esastan biridir (Kuleynî, 1407: III/51-61; Sadûk, 1413a: I/164). Hatta İmâmiyye Şî'ası'nda önemli bir yeri olan Muhammed b. Ali es-Sadûk (ö. 387/997), imâmet konusunda itikatlarını, "Hz. Ali ve daha sonraki imâmların imâmetini inkâr eden birinin, nübüvveti ve bütün peygamberleri inkâr etmesi, Hz. Ali'nin imâmetini kabul edip daha sonraki imâmları kabul etmemeyi ise, bütün peygamberleri kabul edip, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) peygamberliğini inkâr etmesi" şeklinde özetleyerek, imâmetin bu inanç sisteminde en temel mesele olduğuna dikkat çekmiştir (Sadûk, 1413b: s. 104).

İmâmiyye Şî'ası'nın bu açıklamalarından ve imâmet makamının, bu fırkada ki önemini gördükten sonra, imâmlardan herhangi birine karşı çıkma, emrini yerine getirmeme ya da siyasi ihtilaflar sonucunda taraf değiştirerek karşı tarafa geçmenin, bu fırka dışına itilmeyi gerçekleştireceğini tahmin etmek zor olmayacaktır.

² Kummî, Hasan el-Askerî'den sonra Şî'a'nın on beş kola ayrıldığını söylemiştir. Nevbahtî ise Şî'a'nın on dört kola ayrıldığını ifade etmesine rağmen Fıraku's-Şî'a kitabında on üç fırka saymıştır. Tarihçi Mes'ûdî (ö. 346/957) ise Hasan el-Askerî'den sonra Şî'a'nın yirmi fırkaya ayrıldığını söylemiştir. (Mes'ûdî, 2005: IV/160; Meclisî, 1403: L/336).

³ Aslında rivayet Mes'ûdî'nin aktardığı şekilde gelmemiştir. Zira; Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Abdulmuttalip oğullarına hitap ettiği uzunca bir rivayette, minberinde, ümmetini delalete götüreceği olan kureyşten on iki kişi gördüğünü söyledikten sonra ehl-i beytinden Cennet'e götüreceği on iki imâmı da gördüğünü söylemiş ve bunların Ali, Hasan, Hüseyin ve Hüseyin'in neslinden dokuz kişi olduğunu ifade etmiştir (el-Hilâlî, 1405: II/907).

B. İMÂMİYYE Şİ'ASINDA LANETLİ MESCİTLER

İmâmî kaynaklar da beşinci imâm Muhammed b. Ali el-Bâkır'dan gelen bir rivayete göre; Hz. Hüseyin'in ölümü üzerine, Kûfe'de dört mescit yenilenmiştir, bunlar Eş'as b. Kays, Cerîr b. Abdullah, Simâk b. Mahreme ve Şebes b. Rebî'nin mescitleridir (Kuleynî, 1407: III/490; Tûsî, 1407: III/250). Daha sonra İmâmîyye Şî'ası'nın altıncı imâmı Câfer-i Sâdık, Hz. Ali'nin Kûfe'de ki beş mescitte namaz kılmaktan nehyettiğini, bu mescitlerin de yukarıdaki dört mescide ilaveten Teymoğulları mescidi olduğunu söylemiş (Kuleynî, 1407: III/490; Sadûk, 1403a: I/301) ve böylece İmâmîyye Şî'ası'nın taraftarları için bu mescitlerde namaz kılınması mekrûh addedilmiştir (Tûsî, 1411: II/747). Çalışmamızın bu kısmında İmâmîyye Şî'ası'nda lanetli mescitler adıyla meşhur olan bu beş mescidin mimarlarını Ehl-i Sünnet ve on iki imâm Şî'ası kaynaklarında ele alarak, özellikle İmâmî kaynaklarda bu kişilerin imâmlarla olan ilişkileri irdelenmiştir.

1.Eş'as b. Kays'ın Mescidi

Ebû Muhammed Eş'as b. Kays b. Ma'dî el-Kindî Hz. Peygambere gelerek müslüman olmuş sonrasında Yemen'e dönmüş ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) vefatından sonra dinden dönmüştür. Ziyâd b. Lübeyd onu Nuceyr de yakalayarak Hz. Ebûbekir'e göndermiştir. Tövbe etmesi üzerine, Hz. Ebûbekir ona ihsanda bulunarak kız kardeşi Ümmü Ferve ile evlendirmiştir. Hz. Ömer'in hilâfeti döneminde Sa'd b. Ebî Vakkâs ile birlikte Irak'a gitmiş sonrasında Kadisiyye, Medâin ve Nihâvend savaşlarında bulunmuştur.⁴ Hz. Osman hilâfeti döneminde Azerbaycan'da görevlendirilen Eş'as b. Kays, Hz. Ali ile Sıffin'de bulunmuş ve tahkim olayında Hz. Ali'nin yanında yer almıştır (İbnü'l-Esîr, 1409: s. 118). H.40 yılında Kûfe'de vefat etmiştir (Abdi'l-Berr, 1412: I/133-135).

Kaynaklarda Eş'as b. Kays vefat ettiğinde, Hz. Hasan, Muâviye ile sulh yapmak için Kûfe'de bulunduğu ve Hz. Hasan'ın Eş'as'ı yıkayıp, cenaze namazını kıldıracağı geçse de (İbn Sa'd, 1410: VI/100; İbn Hacer , 1412: I/87-88) İbnü'l-Esîr'in, İbn Mündeh'den aktardığı bilgiye göre Eş'as b. Kays'ın ölüm tarihi h. 42'dir ve o tarihte Hz. Hasan Muâviye ile anlaşarak Kûfe'den Medine'ye dönmüştür, dolayısıyla Hz. Hasan, Eş'as'ın cenaze namazını kıldırمامıştır (İbnü'l-Esîr, 1409: s. 119). Hz. Hasan'ın onun cenaze namazını kıldırمامış olması, ileride geleceği üzere, Eş'as b. Kays'ın Hz. Ali ile olan muhâlefetini ve onun imâmetini kabul etmemesi göz önünde bulundurunca İmâmî anlayışta daha makûl karşılanabilmektedir. Zira İmâmî akidede ilk imâm kabul edilen Hz. Ali'nin imâmetini kabul etmeyen bir kişinin, daha sonradan oğlu ve ikinci imâm kabul edilen Hz. Hasan'ın onun cenaze namazını kıldırması son derece problemlî gözükmektedir. Bunun yanında Sünnî kaynaklarda da zikredildiği vechile Hz. Hasan, Eş'as b. Kays'ın kızı ile evlidir ve onu zehirleyerek ölümüne sebep olan da gene Eş'as'ın bu kızıdır (İbnü'l-Esîr, 1409: s. 118; Mizzî, 1400: III/291).

İmâmîyye Şî'ası ricâl kitaplarında kısa bir şekilde bahsedilen bu sahâbî hakkında Hz. Peygamber'in (s.a.s.) vefatından sonra dinden döndüğü, tek gözünün kör olduğu, Hz. Ali'nin ashâbından olduğu ve daha sonrasında ise lanetli bir hâricî olduğundan bahsedilir (Tûsî , 1415: s. 23; Hillî, 1411: s. 478). Eş'as b. Kays, Hz. Osman döneminde Azerbaycan'da görevlendirilmiş (İbnü'l-Esîr, 1409: s. 118), bu görevlendirme Hz. Ali'nin hilâfeti döneminde de devam etmiştir. Şî'î tarihçi Ya'kûbî'nin aktardığına göre Hz. Ali, Muâviye'ye karşı harekete geçmeden önce farklı yerlerde ki adamlarına mektuplar yazarak onları savaşa karşı cesaretlendirmiştir. Mektup gönderdiği adamlarından biri de Azerbaycan'da bulunan Eş'as b. Kays'dır (Ya'kûbî, 1431: II/103).

İmamların ma'sûm oluşu onların eleştirilemez olmalarını gerektirdiğinden, imâmlara karşı herhangi bir muhâlefet ağır hakaretlere maruz bırakabilmekteydi. Öyle ki, İmâmîyye Şî'ası'nın beşinci imâmı Muhammed b. Ali el-Bâkır'dan gelen bir rivayete göre Hz. Ali, Nehrevan'da haricilerin üzerine

⁴ Aslında, Eş'as b. Kays'ın, Hz. Ebûbekir'in kız kardeşi ile evliliği daha öncesine dayanmaktadır, öyle ki Hz. Ebûbekir'in babası Ebû Kuhâfe, Eş'as b. Kays Medine'ye geldiği vakit, onu kızı Ümmü Ferve ile evlendirmiştir. Daha sonrasında Yemen'e giderek Ümmü Ferve'den ayrılmıştır. Hz. Ebûbekir döneminde kendisine esir olarak getirildiği vakit tövbe edip, tekrar eski eşi ile nikâhlanmak istemiştir (Mizzî, 1400: III/291).

gitmek istediğinde, aralarında Eş'as b. Kays'ında bulunduğu bir grup, Hz. Ali'den bir kaç gün izin isteyerek işlerini hallettikten sonra kendisine katılacaklarını söylediklerinde, Hz. Ali onlara, şahsına karşı hata ettiklerini, kendisine biatı bırakıp da bir kertenkeleye biat edip, onu imâm edindiklerini, ayrıca Hz. Peygamber'den (s.a.s.), bu gruba hitaben “dünyada sizden daha çirkin yüzü olanı görmedim” sözlerini duyduğunu söylemiş, nihayetinde bu şahıslara “helâk olasınız” diye beddua ederek onlardan ayrılmıştır (Huseybî, 1419: s. 134). Biat edilen kertenkele olayı ile alakalı Meclisi, Hz. Ali'yi inkâr ve onunla alay etmek için, Eş'as b. Kays'ın bir grupla birlikte bir kertenkeleye biat edip onu müminlerin emiri olarak isimlendirdiklerini söylemiştir (Meclisî, 1404: XXVI/37).

Rivayet edildiğine göre Hz. Ali hutbe îrad ederken, Eş'as b. Kays, Hz. Ali'nin bazı sözlerine de muhâlefet etmiştir. Bunun üzerine Hz. Ali ona yönelerek içinde “münâfık” ve “kâfirin oğlu” sözlerinin de bulunduğu ağır hakaretlerde bulunmuştur (Rızâ, 1414: s. 62).

İmâmî rivayetlerde herhangi birinin hakkında zemm, kınama, hakâret veya beddua vârid olmuşsa, genelde şahsın imâmet akidesine olan uzak bir ilişkisinin olduğu öne çıkmaktadır. Câbir b. Abdullah'dan gelen İmâmî bir rivayette, Hz. Ali bir gün topluluğa hitap ederken, toplulukta bulunan Enes b. Malik, el-Ber'â b. el-Âzib, Eş'as b. Kays ve Halîd b. Yezîd'iyi Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ashâbından olarak gösterip, sırayla Hz. Peygamber'den “Ben kimin mevlâsı isem, Ali de onun mevlâsıdır. Allahım, onu seveni sev, ona düşman olana düşman ol!” diye duydularsa bunu söylemelerini ve bugün onun velâyetine şahitlik etmezlerse, sırasıyla farklı musibetlere duçar olmaları için beddua etmiştir. Bunu teyit etmemeleri üzerine herbirine farklı bedduada bulunmuştur ve Hz. Ali'nin, Eş'as'a yaptığı beddua ise “Allah senin iki gözünü almadan canını almasın”dır. Râvî Câbir b. Abdullah “Eş'as b. Kays'ı iki gözü kör olmuş şekilde gördüm ve şöyle diyordu: “Allah'a hamd olsun ki mü'minlerin emiri Ali b. Ebû Talip'in körlükle alakalı bedduasını dünyada bana verip de bu azabı ahirete bırakmadı.” diyerek Eş'as b. Kays'ın durumunu aktarmıştır (Sadûk, 1418: ss. 121-122).

Sünnî kaynaklarda bahsedilmeyen, buna karşın İmâmî kaynaklarda yaygın olan Eş'as b. Kays'ın mescidi Kûfe'ye yerleşip orada ev inşa etmesinden sonraya tekâbül etmektedir. Öyle ki, Eş'as b. Kays Kûfe'deki evinde yüksek bir minare yapmıştır. Halife olan Hz. Ali'nin müezzinlerinin sesi Kûfe camilerinde duyulduğu vakit, Eş'as da kendi inşa etmiş olduğu mescidin minaresine çıkıp, Hz. Ali'yi kastederek “biz şöyle söyleyiz, sen ise büyücü ve yalancısın” şeklinde nida etmiştir. Hz. Ali onun mescidinin önünden geçerken Eş'as'ın ondan yüz çevirmesi üzerine, Hz. Ali ona “Yazıklar olsun ey Eş'as!, Allah'ın vadettiği ateş gerdanlığı sana yeter” demiştir (Huseybî, 1419: s. 185). Daha sonradan Hz. Ali'ye bunun ne olduğunu sorduklarında, O da bunu “Eş'as'a ölüm geldiğinde kendisine gökten uzatılmış ateşten bir gerdanlık inerek onu yakacak ve simsiyah kömür olarak defnedilecek” şeklinde açıklamıştır (Mâzenderânî, 1421: II/263; Meclisî, 1403: XLI/306).

Eş'as'ın bina ettiği bu mescit, Şi'i tarihçi Ahmed el-Burâkî'nin aktarımına göre Sehle ile Kûfe arasında bulunup, ondan geriye sadece minareyle kiblesi kalmıştır. Bu mescit aynı zamanda Mescidü'l-Cevâşin adıyla da anılmaktadır. Eş'as b. Kays bu mescidi Hz. Ali'ye olan öfkesinden dolayı inşa etmiştir (Berâkî, 1987: s. 67).

Eş'as b. Kays'ın Hz. Ali'ye muhalefet amacıyla sadece mescit yapmakla kalmayıp, onun şehit edilmesine de karıştığını görmekteyiz. Meclisî, Hz. Ali'yi şehit eden İbn Mülcem'inde bulunduğu bir grubun, bu planlarını Eş'as b. Kays'a açıklarını ve onun bu planlarında onlara yardım ettiğini aktarmıştır (Meclisî, 1404: XXVI/37).⁵

⁵ Ayrıca İmâmiyye Şi'ası'nın altıncı İmamı Cafer-i Sâdık'ın, onun hakkında, Hz. Ali'nin şehit edilmesine karıştığı söylemi için bk. (Kuleynî, 1407: VIII/167).

İmâmiyye Şî'ası, Eş'as b. Kays'ı imâmlara düşman olarak görmesinin yanında, kızı Ca'de ve oğlu Muhammed'in de diğer imâmların ölümüne karıştıklarını aktarmaktadır. Her ne kadar Hz. Hasan sünnî kaynaklarda kendisini zehirleyeni söylememişse de (İbn Hacer, 1412: II/73; İbnu'l-Esîr, 1409: s. 492), kendisini, Eş'as b. Kays'ın kızı olan karısı Ca'de'nin zehirlediğini söylemiştir (Râvendî, 1409: I/241; Meclisî, 1403: XLIV/153). Sebebi ise Muâviye'nin onu bu işe azmettirmesidir. (Sadûk, 1395: II/546).⁶ Eş'as b. Kays'ın oğlu Muhammed ise İmâmî kaynaklarda, Hz. Hüseyin'in şehit edilmesine müdâhil olmasıyla bilinir (Kuleynî, 1407: VIII/167).

2. Cerîr b. Abdullah'ın mescidi

Tam adı Ebû 'Amr Cerîr b. Abdullah el-Becelî, Becîle kabilesinin reisiydi. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) vefatından kırk gün önce müslüman olmuştur (Abdi'l-Berr, 1412: I/24).⁷ Müslüman olmaya geldiği zaman Hz. Peygamber (s.a.s.) ashabına hitaben "size bir kavmin cömerdi (kerimi) geldiğinde, ona ikrâmda bulunun" diyerek, Cerîr b. Abdullah'a iltifat etmiş ve elbisesini Cerîr'in oturması için yere sermiştir (Beyhakî, 1424: VIII/291).

Ahirette Allah'ın görüleceği hadisinin sahâbî râvîsi olan Cerîr b. Abdullah (İbnu'l-Esîr, 1409: I/334) Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından, yıkması için, içinde putların bulunduğu Zi'l-Halsa'ya gönderilmiştir (İbn Hacer, 1412: I/475). Hz. Peygamber'e (s.a.s.) atın üzerinde durmadığını söyleyince Hz. Peygamber (s.a.s.) ona hayır duada bulunarak "Allahım onu muhafaza eyle, onu doğruya götürenlerden ve doğru yolda gidenlerden eyle" şeklinde duada bulunmuştur (Buhârî, 1407: V/2260). Hz. Ali'den gelen başka bir rivayette, Hz. Peygamber "Cerîr bizden; Ehl-i Beyt'tendir." diyerek ona iltifatta bulunmuştur (Taberânî, 1404: II/291).

Hz. Osman'ın hilâfeti döneminde Kûfe'ye yerleşen Cerîr (Mizzî, 1400: IV/535), Hz. Ali'nin zamanında Hz. Muâviye'ye elçi olarak gönderilmişti. Hz. Muâviye, elçi olarak gelen Cerîr'i, bir müddet hapsedti (Abdi'l-Berr, 1412: I/24). Cerîr ortaya çıkan fitneler yüzünden Hz. Ali ve Hz. Muâviye'yi terk etmiş, "Hz. Osman'a küfredilen yerde durmam." diyerek de (Mizzî, 1400: IV/535), Kûfe'yi terkedip Kırkıs'a yerleşmiştir (İbn Hacer, 1412: I/475). Onun bu tarafsız kalma tavrının Hz. Muâviye ile görüşmesinden sonra olduğu kuvvetle muhtemeldir. Cerîr h.54 yılında Kırkıs'da vefat etmiştir (Abdi'l-Berr, 1412: I/24).

İmâmî kaynaklar Cerîr b. Abdullah'ın başlangıçta tamamen Hz. Ali yanlısı bir siyaset izlediğini göstermektedir. Hz. Ali kendisine biat edilince, farklı şehirlerdeki adamlarına mektup göndermiş, Hz. Osman tarafından Hemedân'da görevlendirilmiş olan Cerîr'den de, Hamedân halkının kendisine biat etmesini talep etmiştir. Cerîr b. Abdullah halka mektubu okuduktan sonra Hz. Ali'ye, ensâr ve muhâcirin biat ettiklerini, eğer bu iş (halife seçimi) şura ile yapılacaksa Hz. Ali'nin hilâfete en layık kişi ve onun Hamedân halkının koruyucusu olduğunu söylemiştir (Muzâhim, 1404: s. 16).

Daha sonraları sünnî kaynaklara göre Hz. Ali ve Hz. Muâviye arasında tarafsızlığı öne çıkan Cerîr b. Abdullah, Şî'i kaynaklarda, Hz. Ali tarafını terk edip karşı tarafa geçmesiyle bilinir. Öyle ki, Hz. Ali Nehrevân'a sefer yapmak üzere iken ondan izin isteyip de ordudan geri kalmıştır. Ayrıca Hz. Ali onların kertenkeleyi imâm edindiklerini söyleyip, onları azarlamış ve onlara beddua etmiştir (Râvendî, 1409: I/226). Nitekim önceleri, Hz. Ali'nin mektubunu Şam'da Muâviye'ye götürmüştür (Hillî, 1411: s. 36). Hz. Ali'ye dönmesinden sonra, Hz. Muâviye'ye katıldığı ve ona destek olduğuna dair sözler yayılmıştır. Hz. Ali'nin yanında bulunan Eşter, Cerîr b. Abdullah'ı kastederek: "bu kendisine fırsat verilenin yerine beni Muâviye'ye gönderseydin, senin için daha hayırlı olurdu"

⁶ Huseybî, Hasan'ı zehirleyerek öldürenin Ca'de bint. Muhammed b. el- Eş'as olduğunu ve onu bu işe, Hz. Muâviye'nin ona on bin dirhem vererek azmettirdiği rivayet eder (Huseybî, 1419: s. 184), lakin yukarıda açıkladığımız üzere Ca'de, Muhammed b. el-Eş'as'ın kızı değil doğrudan el-Eş'as'ın kızıdır.

⁷ Aslında bu görüşte ihtilaf vardır. Zira, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) vefatından kırk gün önce müslüman olduğu doğru değildir, çünkü veda haccında bulunmuş ve Hz. Peygamber (s.a.s.) ona: "halkı sustur da dinlesinler." demiştir. (Buhârî, 1407: IV/1599).

demıştır. Buna ilaveten Cerîr’in hakikatte düşmanları olduğu ve onu aslında Muâviye tarafında olduğunun söylenmesi ve el-Eşter’in ona hakâretler etmesi üzerine, Cerîr b. Abdullah onlardan ayrılarak Kırkıs’a gitmiştir (İbn Ebî’l-Hadîd, 1404: III/112).

İmâmî anlayışta bir şahsın adâletini imâma olan muhâlefeti zedelemeye yetmektedir; zira Şehid Sâni, Cerîr’in Hz. Ali’nin mektubunu Muâviye’ye götürmesinin, ilk olarak onun medhine işaret ettiğini, sonrasında Hz. Ali’den ayrılıp, Muâviye’ye katılması bu medhi ortadan kaldırdığını belirtmiştir (Mâmîkânî, 1426: XIV/319).

Kıyâmet günü Allah’ın görüleceğine dair hadis imâmî kaynaklarda da Cerîr b. Abdullah yoluyla gelmiştir. Şerif Rıza bu rivayetin haber-i vâhid olduğuna dikkat çekerek, rivayeti, senetteki ravilerden dolayı reddederken, senetteki Cerîr b. Abdullah hakkında: “Hz. Ali’den ayrılmıştır, Haricilerden olduğu bildirilmektedir” diyerek adâletinin düştüğünü ve rivayetin reddedilmesi gerektiğini söylemiştir (Rızâ, 1422: s. 62).

Hz. Ali’nin, Cerîr b. Abdullah’ın Kûfe’deki evini, onun Hz. Muâviye’ye katılmasından sonra yıkması meşhurdur (Tufersî, 1418: I/335). İmâmî kaynaklarda evini yıkmaya sebebi olarak Hz. Ali’ye olan buğzu gösterilir (İbn Ebî’l-Hadîd, 1404: IV/74). Mevzumuz olan Cerîr b. Abdullah’a ait “lanetlenmiş mescit” onun bu evi olabilir. Zira bina etmiş olduğu mescid İmâmî kaynaklarda, Hz. Ali’ye olan buğzunun bir neticesi olarak gösterilmektedir (Sadûk, 1403: I/30; Meclisî, 1403: XCVII/438).

İmâmî hadis kaynakları Hz. Peygamber’in ağzından Cerîr b. Abdullah’ın -kendi inançlarına göre- akıbetini söylemiştir. Öyle ki, bir rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.s.) Cerîr b. Abdullah’a iki nalın vererek “bu ikisini muhafaza et, eğer ikisi de elinden giderse bu senin dininin gidişidir.” demiştir. Cemâl vakasında nalınlardan biri, Muâviye’ye elçi olarak gitmesinden sonra da diğeri kaybolmuştur, daha sonrasında da Hz. Ali’den ayrılmıştır (Hadîd, 1404: IV/75). Böylece İmâmî anlayışta Hz. Ali’den ayrılması, aslında Peygamber ağzından kendisine daha önceden haber verilen “dininin gidişi” olarak görülmektedir.

3. Simâk b. Mahreme’nin mescidi

Hem Sünnî hem de İmâmî kaynaklarda hakkında az bilgi olan Simâk b. Mahreme b. Humeyr b. Sabir el-Esedî, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) ashabındandır. İbn ‘Âsâkir, Simâk b. Mahreme ile Muâviye arasında ki bir olay da, Muâviye’nin, ona, “eğer sen bize az bir mesafe gelsen, muhakkak ki biz sana bundan çok daha fazla geliriz.” dediğini aktarmıştır (İbn Hacer, 1412: III/175). Kûfe’deki Mescidu’s-Simâk ona nisbet edilir. Hemedân ve Deylem topraklarında ilk silahlı hudut görevini icra edenlerdendir (İbn Abdi’l-Berr, 1412: II/652; İbnu’l-Esîr, 1409: II/301). Ölüm tarihi kaynaklarda zikredilmeyen Simâk b. Mahreme, Rakka’da vefat etmiştir (İbnu’l-Esîr, 1409: II/301; İbn Hacer, 1412: III/175).

İmâmî kaynakları ise Simâk b. Mahreme’nin Hz. Ali’ye muhalefeti öne çıkmaktadır. Öyle ki; Simâk b. Mahreme Esed oğullarından yüz adamla birlikte Hz. Ali’den ayrılmıştır (Muzâhim, 1404: s. 146). Hz. Ali, Kûfe’den bütün ehli Hz. Osman konusunda Muâviye’nin yanında olan Rakka’ya geldiğinde, onlar kapı pencerelerini kapayıp, evlerinde kaldılar o gün onların başında ki kişi Hz. Muâviye’nin emrinde olan Simâk b. Mahreme’ydi. Tüm bunlar, İmâmî anlayışta, Mamîkânî’nin Tenkihu’l-makâl kitabını tahkik edip, üzerine istidrâkatta bulunan Muhyiddin Mamîkânî’nin, (ö. 1429/2008) onun hali hakkında “mü‘minlerin emiri ve onun tertemiz şi‘asında rücû eden, mel’ûn ve pis biridir” demesine sebep olmuştur (Mâmîkânî, 1426: XXXIII/372).

Sünnî kaynaklarda mescitle ilgili detaylı bilgi bulunmamakla birlikte, İmâmî kaynaklar bu mescidi, Simâk b. Mahreme’nin Rakka’ya gelmeden önce, Kûfe’de iken inşa ettiğini bildirmektedir. Bu mescit, “Mescidu’s-Simâk Hz. Hüseyin’in ölümüne sevinme niyetiyle yapılan dört mescitten biridir” şeklinde tanımlanmaktadır (Kummî, 1414: IV/288). Ancak Hz. Ali’nin bu mescitlerde namazın yasaklanmasına dair talimatının (Kuleynî, 1407: III/490; Sadûk, 1403, I, 301) Hz. Hüseyin’in

vefatından çok öncesine dayandığı gözden uzak tutulmamalıdır. Rivayetlerde ki çelişki beşinci imâm Muhammed b. Ali el-Bâkır'dan gelen "Hüseyin'in ölümü üzerine Kûfe'de dört mescit yenilenmiştir" (Kuleynî, 1407: III/490; Tûsî, 1407: III/250) rivayeti ve Ali Ekber Gıfârî'nin, bu mescitlerin daha önce inşa edilmiş olduğu hususunda ki rivayete yapmış olduğu şerhiyle giderilmiştir (Sadûk, 1403: I/302).

4. Şebes b. Reb'î'nin mescidi

Temîm kabilesinin önde gelenlerinden biri olan (Zehebî , 1405: IV/150) Ebû Abdulkuddûs Şebes b. Reb'î et-Temîmî, Huzeyfe b. Yemân ve Hz. Ali'den rivayette bulunmuştur (Mizzî, 1400: XII/351). Müslüman olmadan önce, Peygamber olduğunu iddia eden Secâh bint. el-Hâris'in müezziniydi (İbn Hacer, 1406: s. 263).

Başlangıçta Hz. Osman ve Hz Ali'nin yanında olup her ikisine de yardımda bulunan Şebes b. Reb'î (İbn Hacer, 1406: s. 263), sonrasında Hz. Ali'nin karşısında yer aldı ve tahkim olayında onu tanımadı (Zehebî, 1405: IV/15). Daha sonra hâricîlerden olsa da nihayetinde tövbe etmiştir (İbn Hacer, 1406: s. 263).

Kerbela'da Hz. Hüseyin şehit edilmesinde adı geçen, sonrasında ise Hz. Hüseyin'in kanını isteyenlerden olan Şebes b. Reb'î, Muhtâr es-Sekafî ile birlikte, Kûfe'nin polisliğine tayin edildi. Bilâhere Muhtâr es-Sakafî'nin öldürülmesi olayında da adı geçmiştir. Yaklaşık h. 80'li yıllarda Kûfe'de vefat etmiştir (İbn Hacer, 1406. s. 263).

İmâmî kaynaklarda Şebes b. Reb'î'nin Hz. Ali'ye olan muhâlefeti öne çıkmaktadır. Hz. Ali ve Hz. Muâviye Sıffin'de birbirlerinden ayrılınca, elçiler ikisi arasında sulh ümidiyle ihtilâfa düştü. Bunun üzerine Hz. Ali içinde Şebes b. Reb'î'nin de bulunduğu bir grubu Hz. Muâviye'ye gönderdi (Muzâhim, 1404: s. 198). Daha sonraları Hz. Ali'nin Nehrevan'a gitmeyi istemesi üzerine ondan izin isteyip de geri kalan ve Hz. Ali'nin, kertenkeleyi imâm edindiklerini kendilerine bildirip onları azarlayan ve onun bedduasına dâçar olanlar arasında Şebes b. Reb'î'de vardır (Râvendî, 1409: I/126).

Kerbela olayında adı sık sık geçen Şebes b. Reb'î'yi, Ömer b. Sa'd piyade askerlerin başına getirmiştir (Mâzenderânî, 1421: III/188). Hz. Hüseyin'in şehit edilmesi hâdisesinde, Şebes b. Rab'î'nin, Kûfe'den Hz. Hüseyin'e doğru giden ekibin içinde olduğu, Kerbelâ'da onunla savaşıp, onu öldürdüklerini aktaran İmâmî kaynaklar (Huseybî, 1419: s. 135), sonrasında onun Hz. Hüseyin'in ölümüne sevinerek, Kûfe'de daha önceden inşa etmiş olduğu mescidini (Kuleynî, 1407: III/490) yenilediğini vurgulamıştır (Kuleynî, 1407: III/490; Tûsî, 1407: III/250).

5. Teymoğulları mescidi

Teymoğulları Hz. Peygamber'den (s.a.s.) sonra ilk halife olan Hz. Ebûbekir'in kabilesidir. Hz. Ebûbekir'in kızı Esmâ, Zübeyr b. Avvâm ile, diğer kızı Ümmü Külsûm Teym oğullarından Talha b. 'Ubeydullah ile evli (İbn Hazm: 1424: I/137-138) ve bu iki sahabî Cemal vakasında Hz. Ali'nin karşısında, Hz. Aişe'nin yanında yer alarak şehit olmuşlardır.

Hz. Ebûbekir'in kız kardeşi Ümmü Ferve, İmâmî kaynaklarda kendisine "lanetli mescit" nisbet edilen Eş'as b. Kays ile evlenmiştir (İbn Hazm , 1424: I/137). Yukarıda aktardığımız üzere, Hz. Hasan'ı zehirleyen Ca'de, Eş'as b. Kays'ın kızıdır (Râvendî, 1409: I/241; Meclisî, 1403: XLIV/153).

İmâmîyye Şî'ası'na göre Hz. Peygamber'den (s.a.s.) sonra nasla tayin edilen Hz. Ali müminlerin emiridir ve Hz. Ebûbekir ondan hilâfet makamını gasp etmiştir. Hz. Ebûbekir kendisine biat edildikten sonra, biat etmeyen Hz. Ali'ye güçlü kuvvetli Teym oğullarından azatlı bir kölenin oğlu Kanfez adında birini gönderir. Hz. Ali, Kanfez'e evine girmesine izin vermemesi üzerine, Kenfez geri döner. Hz. Ebûbekir eğer izin vermezse zorla girmelerini emreder. Böylece Hz. Ali'nin evine tekrar giden Kanfez ve adamları onu zorla tutup, başına da siyah bir ip geçirerek, Hz. Ebûbekir'in huzuruna getirirler. Burada Hz. Ali, halife olan Hz. Ebûbekir'in huzurundakilere Gadîr Hum'da Hz. Peygamber'in (s.a.s.) onu imâm tayin edip etmediğini sorması üzerine, huzurda bulunanlar Hz.

Peygamber'in (s.a.s) Hz. Ali'yi imâm tayin ettiğini söylemelerine rağmen, Hz. Ali nihayetinde Hz. Ebûbekir'e zorla biat etmek zorunda kalır (Tabersî, 1403: XXVIII/283).

İmâmet makamı dolayısı ile hilâfet makamının İmâmî Şîası'na göre Hz. Ali'nin elinden alınması, İmâmî Şî'a kaynaklı rivayetler de kendisini göstermiş, hatta Hz. Peygamber'in ağzından, kendisinden sonra hilâfete kimin geleceği, ümmetini ne hale getireceği bizzat bildirilmiştir. Öyle ki; Hz. Peygamber (s.a.s.) bir gün üzgün ve morali bozuk olarak sabahlar, Hz. Ali ona bunun sebebini sorunca, "Nasıl üzgün olmayayım, bu gece rüyamda Teymoğulları, 'Adîoğulları ve Ümeyye oğullarını bu minberime çıkmış olduklarını ve insanları İslam'dan geri çevirdiklerini gördüm. Allah'a; Ya Rabbi, bu hayatımda mı yoksa benden sonra mı? (olacak) diye sorunca, "ölümünden sonra, dedi" (Kuleynî, 1407: VIII/345). Bu rivayetle alakalı olarak, İmâmiyye hadis kaynaklarında önemli bir yeri olan Süleym b. Kays'ın kitabında gelen bir rivayete göre; Hz Peygamber (s.a.s.) rüyasında, minberinde Kureyş'ten on iki kişi görmüştür, Onların hepsi de doğru yoldan sapan ve saptıranlardır. Hz. Peygamber (s.a.s.) minberinde ki bu kişilerin, ümmetini cehenneme götüreceğini söyledikten sonra onların ikisinin Kureyş'ten iki kabileye mensup olduğu ve ümmetin bütün günah ve azabının onların üzerine olduğunu söyledikten sonra, geriye kalan on kişinin ise Ümeyye oğullarından olduğunu söyler (Hilâlî, 1405: II/907). Hilâfet sıralamasına bakınca Hz. Ebûbekir'in Teymoğulları'ndan, Hz. Ömer'inde 'Adîoğulları'ndan olup sonra ki on halifenin Ümeyye oğullarından olması tarihen sabit olmasının yanı sıra kitabın muhakkiki Muhammed el-Zencânî bu iki kişinin Hz. Ebûbekir ve Hz. Ömer olduğunu da açıkça dile getirmiştir (Hilâlî, 1405: II/907).

Lanetli mescitlerde adı geçen Teymoğulları'na ait mescidi, Cafer-i Sâdık'tan gelen bir rivayette görmekteyiz; Hz Ali namazdan nehyedilen mescitleri saydıktan sonra, onların mescidine bakınca "Burası Teym'in mahallidir" demiştir. Cafer-i Sâdık bunu "Onlar oturup, Hz. Ali'ye olan düşmanlıkları ve kinleri yüzünden onunla namaz kılmadılar, Allah onlara lanet etsin" şeklinde açıklamıştır (Sadûk, 1403: I/300).

SONUÇ

İmâmiyye Şî'ası hilâfet ve imâmet meselesini inanç sistemlerinin merkezine koymuş, kaynaklarındaki rivayetleri ve bu rivayetlere olan yaklaşımları da bu akidenin eksenin de olmuştur. İmamlarını, Hz. Peygamber'in makamına çıkarmaları ve onları ma'sûm addetmeleri, onların söz ve fiillerine kutsiyet kazandırmıştır. Kişilerin kıymetleri, bu akide etrafında oluşmuş, onların imâmlara olan yakınlığı veya uzaklığına göre ölçülmüştür. Buna göre kişinin, Hz. Ali'den ayrılması ya da ona en küçük muhâlefeti adâletinin zedelenmesine yeterlidir. Peygamberden ayrılmak Sünnî telakki de nasıl anlaşılırsa, Hz. Ali'ye tabi olmamak İmâmî akidede aynı görülmektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ashâbından bazıları, imâmlardan herhangi birinin karşısında yer aldığı, hilâfet meselesinde tarafsız kaldığı ya da Hz. Muâviye'nin yanında bulunduğu için haklarında ağır ithamlar yapılmıştır.

İmâmî kaynaklara göre lanetli sayılan mescitleri inşa eden şahıslar hakkımda, Sünnî ve Şî'i kaynaklarda birbirinden farklı rivayetler görülmektedir. Sünnî kaynaklar şahısları Hz. Peygamber'in ashâbından veya tâbiinden olmalarından dolayı İslam'ı merkeze alıp tanıtmaya çalışırken, başta Şî'i İmâmî ricâl kitapları olmak üzere, İmâmî kaynaklar, İmâmî Şî'iliği merkeze koyup, bu şahısların imâmet akidesindeki durumlarından bahsederek, onların daha çok bu akide de ilk imâm olan Hz. Ali'ye siyâsî-dinî alanda ki muhâlifliklerini ele almaktadır.

Sünnî kaynaklarda genel anlamda bahsedilmeyen, bahsedilse bile İmâmî rivayetlerde gelen şekliyle değinilmeyen beş şahsın yaptığı mescitler, İmâmî bakışta tamamen siyâsî bir aleyhtarlık, dolayısıyla akidevî bir reddediş örneği olmakta, böylece bu mescitlerin toplayıcılığı dışlayıcılığa, kapsayıcılığı ise ayırıştırıcılığa tebdil etmektedir. Zira İmâmî bakış açısında, Hz. Ali'nin imâmetini kabul etmemeleri onları ağır hakaretlere maruz bırakmakta, peygamberin ashâbı olmalarının bir önemi kalmamaktadır ve böylece onların tamamen dışlanmasına yetmektedir. İmamlara karşı kin ve nefreti temsil ettiğine inanılan bu mescitlerin mimarları hakkında zemm ifade eden sözler vârid olmasının yanı sıra, buralarda namaz kılınması da yasaklanmıştır. Öyle ki, İmâmî fıkıh kaynaklarında bu

mescitlerde namaz kılınması tartışılmış ve buralarda kılınan namazın câiz olmadığı sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

- Âmidî, Ebû'l-Hasan Alî b. Muhammed b. Ebî Alî. *Ebkâru'l-efkâr fî usûli'd-din*. 5 Cilt. Kahire: Darü'l-kütüb ve'l-vesâiki'l-kavmiyye, 1424.
- Bagdâdî, Ebû Mansûr Abdulkahîr b. Tâhir b. Muhammed. *el-Fark beyne'l-firak ve beyanu'l-firkati'n-nâciye*. Beyrut: Dâru'l-âfâki'l-cedîde, 1977.
- Berâkî, Hüseyin b. Seyyid Ahmed, *Târihi'l-Kûfe*. Beyrut: Dâru'l-enzvâ, 1987.
- Beyhakî, Ebûbekir Ahmed b. Hüseyin. *es-Sünenü'l-kubrâ*. 11 Cilt. Beyrut: Darü'l-kütübi'l-ilmîyye 1424.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. *Sahîhu'l-Buhârî*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru İbni'l-Kesîr, 1407.
- Debbûs, Hamûd Na'yif Muhammed. *Merviyyâtu'l-imâme 'inde's-şî'a'l-isney 'aşeriyye*. Doktora Tezi, Ürdün Üniversitesi, 2014.
- Eş'arî, Ebû'l-Hasan Alî b. İsmail. *Makâlâtu'l-islâmiyyîn ve ihtilâfu'l-musallîn*. Wiesbaden: Franz Stayz, 1980.
- Hilâlî, Süleym b. Kays. *Kitâbü Süleym b. Kays*. 2 Cilt Kum: el-Hâdî, 1405.
- Hillî, Ebû Mansûr Hasan b. Yûsuf. *er-Ricâl*. Necef: Dâru'z-zehâir, 1411.
- İbn Abdî'l-Berr, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed. *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-Ashâb*. 4 Cilt. Beyrut: Darü'l-ceyl, 1412.
- İbn Hacer, Ahmed b. Alî. *el-İsâbe fî temyîzi's-Sahâbe*. 8 Cilt. Beyrut: Darü'l-cebel, 1412.
- İbn Hacer, Ahmed b. Alî. *Tehzîbu't-tehzîb*. 14 Cilt. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1404.
- İbn Hacer, Ahmed b. Alî. *Takrîbu't-tehzîb*. Humus: Dâru'r-reşîd, 1406.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd. *Cemheretu ensâbi'l-'arab*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1424.
- İbn Ebî'l-Hadîd, İzzeddîn Abdulhamîd b. Hibetil'lah. *Şerhu nehci'l-belâga*. 20 Cilt. Kum: Mektebetu Âyetullah el-Maraşî, 1404.
- İbnu'l-Esîr, Ebû'l-Hasan Alî b. Ebî'l-Kerem. *Usdu'l-gâbe fî ma'rifeti's-Sahâbe*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1409.
- İbn Sa'd, Ebû Muhammed b. Sa'd b. Menî'. *et-Tabakâtu'l-kubrâ*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1410.
- Huseybî, Hüseyin b. Hemadan. *el-Hidâyetü'l-kubrâ*. Beyrut: el-Belâğ, 1419.
- İcî, Abdurrahman b. Ahmed. *Kitâbü'l-Mevâkıf*. 3 Cilt. Beyrut: Darü'l-ceyl, 1997.
- Kâzîmî, Emîr Muhammed. *eş-Şî'a fî akâidihim ve ahkâmihim*. Beyrut: Dâru'z-zehra, 1413.
- Kohlberg, Etan. "Early Attestations of the Term Ithnâ 'Ashariyya". *Jerusalem Studies in Arabic and Islam* 24 (2000): 343-357.
- Kuleynî, Muhammed b. Ya'kub b. İshak. *el-Kâfî*. 8 Cilt. Tahran: Dâru'l-kütübi'l-islâmiyye, 1407.

- Kummî, Abbâs b. Muhammed Rızâ b. Ebî'l-Kâsım. *Sefînetü'l-Bihâr*. 8 Cilt. Kum: el-Usva, 1414.
- Kummî, Sa'd b. Abdullah Ebî Halef. *Kitâbü'l-makâlât ve'l-fırak*. Tahran: Haydariyye, 1360.
- Mâmikânî, Abdullah. *Tenkîhu'l-makâl fî 'ilmi'r-ric'âl*. 2 Cilt. Kum: Müessesetü âli'l-beyt, 1426.
- Mâverdü, Ebû'l-Hasan Alî b. Muhammed. *el-Ahkâmu's-sultâniyye*. Kahire: Dârü'l-hadîs, ts.
- Mâzenderânî, Ebû Cafer Muhammed b. Alî b. Şehri'âşûb. *Menâkibu 'Âli Ebî Talîb*. 4 Cilt. Kum: 'Alâme, 1421.
- Meclisî, Muhammed Bâkır b. Muhammed Takîy. *Mirâtu'l-'ukûl*. 26 Cilt. Tahran: Dârü'l-kütübi'l-islâmîyye, 1404.
- Meclisî, Muhammed Bâkır b. Muhammed Takîy. *Bihârü'l-envâr*. 110 Cilt. Beyrut: Dâru ihyâ'i-turâsi'l-'arabî, 1403.
- Mes'ûdî, Ebû'l-Hasan b. Alî. *Murûcu'z-zeheb ve me'âdinu'l-cevher*. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-'asriyye, 2005.
- Mes'ûdî, Ebû'l-Hasan b. Alî. *et-Tenbîh ve'l-işrâf*. Kahire: Dâru's-sâvî, ts.
- Mizzî, Ebû'l-Haccâc Yûsuf b. ez-Zekî Abdurrahman. *Tehzîbu'l-kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, 35 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1400.
- Muzâhim, Ebû'l-Fazl. *Vak'atu Siffîn*. Kum: Mektebetü Âyetullah el-Mara'sî, 1404.
- Müfîd, Muhammed b. Muhammed b. en-Nu'mân. *Tashihu i'tikâdâti'l-imâmîyye*. Kum: el-Mu'temerü'l-'âlemî, 1413a.
- Müfîd, Muhammed b. Muhammed b. en-Nu'mân. *en-Nüketu'l-i'tikâdiyye*. Kum: el-Mu'temerü'l-'âlemî, 1413b.
- Nevbahtî, Ebû Muhammed el-Hasan b. Mûsa. *Fıraku's-ş'â*. Beyrut: Menşûratu'r-Rızâ, 1433.
- Râvendî, Kutbu'd-Dîn. *el-Harâic ve'l-cerâih*. 3 Cilt. Kum: Müessesetü'l-İmâmî'l-Mehdî, 1409.
- Rızâ, Muhammed b. Hüseyîn. *el-Mecâzâtu'n-nebeviyye*. Kum: Darü'l-hadîs, 1422.
- Rızâ, Muhammed b. Hüseyin. *Nehcu'l-belâga*. Kum: el-Hicre, 1414.
- Sadûk, Muhammed b. Alî. *el-Emâlî*. Tahran: Kitâpçî, 1418.
- Sadûk, Muhammed b. Alî. *el-Hisâl*. Kum: Cemâ'tü'l-müderrişîn, 1403.
- Sadûk, Muhammed b. Alî. *el-İ'tikâdat*. Kum: el-Mu'temerü'l-'âlemî, 1413a.
- Sadûk, Muhammed b. Alî. *Kemâlu'd-dîn ve tamamü'n-ni'me*. Tahran: el-İslâmîyye, 1395.
- Sadûk, Muhammed b. Alî. *Men lâ yahzuruhu'l-fakîh*. 4. Cilt. Kum: Müessesetü'n-neşri'l-islâmî. 1413b.
- Sekafî, İbrahim b. Muhammed b. Saîd b. Hilal. *el-Gârât*. Tahran: Lecnetü'l-âsârî'l-vataniyye, 1395.
- Şehristânî, Muhammed b. Abdulkerîm. *el-Milel ve'n-nihal*. 2 Cilt. Beyrut: Darü'l-ma'rife, 1404.
- Tabersî, Ebû Mansur Ahmed b. Alî b. Ebî Tâlib. *el-İhticâc 'alâ ehli'l-lucâc*. Meşhed: Neşri'l-Murtezâ, 1403.
- Taberânî, Ebû'l-Kasım Süleymân b. Ahmed b. Eyyüb. *el-Mu'cemu'l-kebîr*. 20 Cilt. Musul: Mektebetü'l-'ulûm ve'l-hikem, 1404.
- Tuferşî, Mustafa b. Hüseyin. *Nakdu'r-ricâl*. 5 Cilt. Kum: Müessesetü âli'l-beyt, 1418.

-
- Tûsî, Muhammed b. Hasan. *Misbâhu'l-müteheccid ve silâhu'l-mütea'bbit*. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetu fikhî'ş-şî'a, 1411.
- Tûsî, Muhammed b. Hasan. *Tehzîbu'l-ahkâm*. 10 Cilt. Tahran: Dârü'l-kütübi'l-islâmiyye, 1407.
- Tûsî, Muhammed b. el-Hasan. *Ricâlu't-Tûsî*. Kum: Müessesetu'n-neşri'l-islâmiyye, 1415.
- Ya'kûbî, Ebû 'Abbas Ahmed b. İshak b. Ca'fer. *Târihü'l-Ya'kûbî*. 2 Cilt. Beyrut: el-A'lâmî, 1431.
- Zehebî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed. *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*. 25 Cilt. Beyrut: Müessesetu'r-risâle, 1405.